

Данило Ж. Марковић
Српска Академија образовања
Београд

UDK: 371.95
ISBN 978-86-7372-114-9, 15 (2009), p.315-321
Оригиналан научни рад

ПОВЕЗАНОСТ ПОЈМОВНОГ ОДРЕЂЕЊА ЕЛИТЕ И ЕЛИТНОГ ОБРАЗОВАЊА И ОБРАЗОВАЊА ДАРОВИТИХ

***Резиме:** аутор у раду критички разматра појмовно одређење елите као друштвене групе, указујући да у тај појам треба укључити и хуману компоненту елите као друштвене групе са нарочитим успесима у вршењу друштвених функција. У таквом приступу указује на потребу и значај ширих културолошких образовних програма елитног образовања, па и образовања обдарених.*

Своја разматрања аутор завршава указивањем на повезаност елитног образовања са глобализацијом и виртуализацијом науке и образовања.

***Кључне речи:** елита, образовање, егалитарно образовање, образовне установе, хуманизам.*

---

1. Развој савремене социологије образовања проширује њен предмет проучавања сагласно диференцијацији интересовања друштвених група у сфери образовања.¹ У том контексту налази своје место и елитно образовање у оквиру предметне одређености социологије образовања повезано и са наглашенијим местом елите у друштвеној структури и њеним значајем у друштвеном животу. То све наглашеније интересовање за елитно образовање са становишта како социологије образовања, тако и са становишта педагогије, у њиховом прожимајућем наступу, и уз ослонац на остале друштвене и психолошке науке, довело је до оформљења посебне научне и педагошке дисциплине – елитопедагогије.² "У процесу развоја образовних установа се разликују, затим се (нарочито у савременим условима) све више раздвајају, два типа елитног образовања – тржишно-научно и хуманистичко (Ч. Сноу је писао тим поводом о дивергенцији два типа културе). У складу са тим могу се издвојити социјално-политичко и опште културно елитно образовање. Прво је оријентисано на школовање политичко-административне елите, друго – на припрему културне елите, стваралаца духовних вредности.³ Разликовање ова два типа образовања захтевају критичко промишљање, посебно са становишта одређивања односа елитног образовања и образовања даровитих. То критичко промишљање захтева и критичко промишљање појма *елите* и *елитног образовања*.

Термин елита има своју историју настанка и различито значење. Његов настанак се везује за појаву друштвене стратификације. У почетку је коришћен за означавање друштвених група које потичу из једног или више друштвених слојева које се одликују улогом у привреди, држави, богатством или знањем.⁴ Са усложњавањем друштвене стратификације повећавало се интересовање за проучавање тих друштвених група – елита. Данас се велики број социолога, политиколога и истраживача друштвених односа других струка бави проучавањем елита. Постоји више приступа и објашњења њиховом настанку и улози у друштву. По једном схватању сви ти приступи могу се сврстати у два основна приступа: *вредносни* (морализаторски) и *функционални*. Присталице вредносног приступа постојање елита објашњавају преваходно интелектуалним, моралним односом једних људи према другима. Присталице функционалног приступа настанак и неопходност елита објашњавају важношћу функције управљања за друштво. По том схватању, испуњавајући ту функцију, људи постају квалификована мањина, тј. елита. Оба ова приступа имају одређене (суштинске) недостатке које треба имати у виду, и превазићи их у појмовном одређивању елита као друштвених група.⁵ *Под елитом данас се најчешће подразумева одабрани слој људи по природним или интелектуалним способностима чија посебност се исказује у значајним (надпросечним) резултатима њихове активности којим играју значајну улогу у појединим сферама друштвеног живота.* Полазећи од схватања о елити као друштвеној групи и сазнања да свака сфера човекове делатности има своју елиту, најчешће се разликују владајућа, научна, економска и политичка елита. *Владајућу елиту* чини савез индустријалаца, политичара и војно-бирокуратске елите. То су "изабрани" који имају висок статус (ниво) у индустрији (и уопште у привреди), политичким и војним структурама. *Научну елиту* чине они чланови друштва који заузимају највиши ниво у информативно-сазнајној сфери, у области научних истраживања и знања. Њу чине научни радници чији професионални резултати имају велики значај у науци. У оквиру ове елитне групе разликују се и две подгрупе: стваралачка и административно управљачка елита.⁶ *Политичку елиту*, у широком смислу речи, чини изабрани део друштва који опредељује државну политику.⁷ То је група људи која врши политичке функције монополишући власт, користећи сва преимућства која она пружа. *Економску елиту* (привредну, бизнис елиту) чини друштвена група која контролише основне финансијско-економске структуре државе. Њен састав се мења са променом друштвено економских односа и облика организовања друштвених субјеката.

Разликовање ових посебних елита, на основу сфере друштвене делатности у којима се исказују, не значи њихову затвореност. Напротив, оне као посебне друштвене групе не само да нису затворене, већ и често (а неке и најчешће) на одређен начин прожимају у својим функцијама, пошто припадају широј друштвеној групи елита.⁸ *Елита представља друштвену групу у друштвеној стратификацији са високим статусом и привилегованим положајем која одлучујуће делује на усмеравање и развој друштвених односа.*⁹ Међутим, с обзиром да одлучујући утицај на развој друштва и друштвених односа може бити како позитиван тако и негативан, *то у појмовном одређивању елите, у тај појам, треба уградити и њен резултат, тако да се искаже захтев да елита доприноси позитивним вредностима друштва, тј. стваривању позитивних образаца понашања који доприносе остваривању хуманистичких вредности човека и његовог друштва.* Ово уграђивање позитивне компоненте у појмовно одређивање елите, тј. њено обележје, као друштвене групе, омогућава њено разликовање од друштвених група и појединаца који без величине и утицаја и изузетности њиховог учинка не доприносе развоју друштва, већ његовом разарању. Овакав приступ је потребан како у профилисању елитног образовања тако и у мотивисаности даровитих за потребан напор у развоју њихове даровитости, и усвајању категоријалног система вредности. Наиме, реч (термин) елита не треба употребљавати за означавање појединаца и друштвених група, њихове изузетне способности величини и значају њихових творевина, ако су асоцијалне и не доприносе остваривању хуманог концепта развоја друштва. *Није потребно, и недопустиво, да асоцијалне групе и њихове творевине буду означаване као елита и елитне.* Термин елита треба користити и сачувати за означавање вишег стратума социјалног система стратификације, чија је основна функција да створи вредности и обрасце на које се оријентише друштво у развоју.

2. Постоји повезаност између појмовног одређења елите и елитног образовања, и елитног образовања и образовања даровитих. Да би се разумела повезаност елитног образовања и образовања даровитих, треба, пре свега, размотрити разна значења термина *елитно образовање*. Термин "елитно образовање" користи се у два основна значења. *Прво*, тај термин се употребљава да значи образовање високог квалитета и у том смислу он није у непосредној вези са процесом образовања који се повезује са образовањем елите као посебне друштвене групе. *Друго*, термин "елитно образовање" употребљава се да значи образовање усмерено на образовање елите – политичке, економске, културне. Ако је то образовање усмерено

на образовање деце из елитних, богатих и друштвено-политички водећих породица, доприносећи да њихова деца следе повлашћен положај својих родитеља "стављајући на место родитеља њихову децу, без обзира на даровитост те деце, како би се елита репродуковала на "природни" начин¹⁰, то образовање се означава као *елитно образовање*. Оно се остварује у образовним установама затвореног или полузатвореног типа, најчешће приватним, и даје полазницима тих установа могућност заузимања водећих положаја у разним сферама друштвеног живота, најчешће у државној управи и привреди, без претходне провере квалитета њиховог образовања и креативних способности. Сматра се да је само њихово образовање у тим образовним установама довољан доказ њихове компетентности и креативне способности.

Поред "елитарног образовања" затвореног типа, које стичу, пре свега деца из редова елита, без обзира на њихову надареност, постоји и *отворен систем елитног образовања у коме је основни критеријум уписа у елитне образовне установе ниво знања, обдареност, таленат, ерудиција и креативна способност, без обзира на социјално порекло уписника*. Ово је отворен систем елитног образовања који представља израз равноправности у остваривању права на образовање, сагласно могућности и по потереби сваке личности сагласно начинима демократског и праведног друштва са становишта социјалне правде.

Промишљање ових облика образовања са становишта потреба даровитих да се образују развијајући своју даровитост указује да они пружају могућност задовољавања те потребе. Међутим, облик елитарног образовања, начином и критеријем пријема полазника у његове образовне установе представља на одређен начин повреду достојанства даровитих, јер их дискриминише, не по степену недовољне даровитости, знања и интересовања за образовања, за усавршавања у креативној делатности, већ применом критеријума социјалног порекла као основног критеријума за пријем у егалитарној образовној установи. Применом тог критеријума у образовну установу не вређа се само људско достојанство даровитих, већ и онемогућава остваривање потребе "друштва знања", "учећег друштва" и нове настајуће информацијске цивилизације за развојем знања као основног развојног ресурса, и основа њеног остваривања, као цивилизације у којој се врши очовечавање човечанства укидањем сваке дискриминације, посебно дискриминације у могућностима за развој личности сходно способности и склоности које су израз индивидуалности човека.

3. Разматрања о облицима елитног образовања, и у том склопу и проблема образовања даровитих, захтевају да она буду вршена у контексту разматрања о образовању уопште, посебно са становишта друштвеног усмеравања развоја образовних програма и институционалних облика њиховог остваривања. У овом погледу посебно је значајно критичко разматрање образовних програма у установама елитног образовања са становишта да њихови полазници стичу образовање које ће афирмисати и подстицати хуманистичку усмереност елите која се у њима образује, на основу опште образовних, културолошких садржаја, што не обезбеђује једностраним и "техничким" образовањем за управљање друштвеним пословима и утицајем на општи развој друштва, какву не само амбицију већ и могућност има елита. У овом погледу заслужују посебно критичко промишљање два процеса који су присутни у образовању савременог глобализирајућег друштва: стварање јединственог високошколског система у Европи и виртуализација науке и образовања.

Глобализација као вишеаспектни друштвени процес доводи и до глобализације образовања и стварања европске зоне високог образовања познат као болоњски процес.¹¹ Основна идеја болоњског процеса је "уједначавање система високог образовања у свим европским земљама ради јачања узајамних културних веза, али и ради веће мобилности студената, наставника и научних истраживања у складу са потребама европског и глобалног неолибералног капитализма."¹² То уједначавање врши се на рачун смањења општеобразовних (културних) садржаја и повећања техничких знања за оперативне (практичне) делатности у друштвеном животу, посебно у економској сфери. Таква концепција образовања као друштвени процес све мање чини се процесом стицања знања (у културолошком смислу речи) а све више процесом обучавања. Негативан утицај, са за сада несагледивим последицама у цивилизацијском развоју који води потреби за "друштвом знања" огледа се и у новом приступу поступку доктората наука, за чије припреме се предвиђа период од 1-2 године, и схвата као фаза у високошколском образовању, "као школска обавеза", без уважавања искуства да је за бављење науком потребно не само знање кандидата већ и његова способност за неординаран начин мишљења, у одређеном смислу таленат.¹³ Овим се уноси, под видом демократизације образовања не само на одређен начин конфузија у схватањима и потреби уважавања даровитости већ и поједностављивање (упрошћавање) процеса образовања елите, посебно научне елите, са негативним последицама.

Разматрање о елитном образовању не може да заобиђе и његову повезаност са виртуализацијом науке и образовања. Виртуализација научне делатности и знања врши се тиме што наука није више делатност за проналажење истине, већ постаје делатност језичких игара и такмичења у монополисању моделима научног дискурса. *Виртуализује се објект наука, долази на неки начин до кризе старе врсте легитимисања знања и замене апелација на добро и развој човечанства апелацијом на финансијску ефикасност.* Наука (и образовање) проналазе критеријум у спонзора – државе и различитих фондова. Наука и пораст знања се разилазе као економија и производња, политика и управљање. То разилажење науке и пораста знања испољава се у академском статусу, који постаје функција од слика компетентности која заслужује да буде финансирана. На овај начин ниво научног рада се одређује бројем публикација а не истинитошћу резултата. Вредновање научне делатности се помера од квалитативних ка квантитативним критеријумима, а трагање и напредак научног рада постају виртуални.¹⁴ У овом контексту облици и садржаји елитног образовања, без обзира да ли је отвореног или затвореног типа добијају виртуална обележја, у два основна вида. Прво, основни садржаји програма образовања више се заснивају на могућностима њиховог финансирања и престижног запошљавања полазника тих установа, него на научним сазнањима. Друго, дипломици установа за елитно образовање добијају уносно запослење и заузимају значајне друштвене функције, без провере знања и компетенција, само на основу поседовања диплома о дипломирању на елитним образовним установама. Међутим, искуства ангажовања ових дипломаца, са престижних елитних образовних установа показала су, не тако ретко, да су њихова знања и компетенције виртуалне, тј. да постоји неусаглашеност престижних диплома са знањима која представљају. То искуство показује, или провоцира на размишљање, да су власници тих диплома уписивали престижне образовне установе (најчешће уз плаћање високе школарине) мотивисани не толико жељом за стицањем "елитног" знања, колико жељом за добијање "елитних" диплома.

Danilo Z. Markovic, PhD
Serbian Academy of Education
Belgrade

Social Role of Elite and Education of the Gifted

Education of the gifted deserves special attention not only of educational institutions, but of the society in the broadest term. The treatment, both social and pedagogical, of the education of the gifted deserves multi-aspectual approach, having in mind the importance

and social function of elite. The treatment has, of course, been determined by the character of the attitude of the society in which and for which the gifted are educated and the position of elite in particular societies. In contemporary, globalizing society, the contents of education of the gifted for social elite have to be balanced between national and global, in the sense of preservation of the national and the development of the sense for the prosperity of global society and planetary culture.

Key words: the gifted, elite, local, global, society.

---

¹ Иванова, А. В. (2008): *Зарубежная социология образования*, Велики Новгород, Новгородский государственный университет, стр. 5-15.

² Марковић, Ж. Д. (2006): *Прилози Елитопедагогији*, Вршац, Виша школа за образовање васпитача, стр. 1-92.

³ Ашин, Г. К. (2006): *Мировое элитное образование*, Москва, "Мысль", стр. 4.

⁴ Становић, В. (1993): *Елита*, Београд, *Енциклопедија политичке културе*, "Савремена администрација", стр. 290-292.

⁵ Барбакова, К.Г. (2000): *Место интеллигенци в обществе XXI века*, Тюмен, збор трудов "Россия : вызбор пути, стр. 10-17л.

⁶ Савањев, А. Д. (1995): Идентификација и формирање научной элите, Москва, "Социологическая исследования" 2/1995.

⁷ Охомский, Е. В. (1995): *Политическая элита: сущность, структура и проблемы становления*, Москва.

⁸ Ашин, Ф. К. (2003): *Глобалистика-энциклопедия* (гл. ред. и саставители: И.И. Мазур, А. Н. умаков), Москва, ЦНПП "Диалог", ОАО издательство "Радуга", стр. 1243-1244.

⁹ Опширније о елити као друштвеној групи видети и: *Социологическая энциклопедия*, Т.2, Москва, "Мысль", 2003, стр. 801-802.

¹⁰ Ашин, Г. К. (2006): *Мировое элитное образование*, цит. издање, стр. 1.

¹¹ Опширније видети монографију аутора *Глобализација и високошколско образовање (2008)*, издавачи Универзитет у Нишу и Државни универзитет у Новом Пазару.

¹² Марковић, М. (2008): *Стварање срећних поданика*, Београд, "Печат", 39/2008, стр. 40.

¹³ Марковић, Ж. Д. (2008), цит. дело, стр. 193.

¹⁴ Иванов, В. Д. (2000): *Виртуализација общества*, Петербург, центар "Петербургское востоковедение", стр. 110-116.